

BÍRÓ GYULA–VADÁSZ ANIKÓ

A hajléktalan személyek sérelmére elkövetett bűncselekmények egyes kérdései

A hajléktalanság jelensége napjaink egyik legsúlyosabb szociális, társadalmi problémája, amelynek megoldása mind a hajléktalanok, mind mások számára kilátástalannak tűnik. Kilátástalan, hisz egyelőre nemhogy ők, de a társadalom többsége sem tudja, hogy ebben a helyzetben mit kellene tennie. A hajléktalanok helyzetét csak tovább rontja, hogy kiszolgáltatottságuk, reménytelen helyzetük másoknak is feltűnik, s ezek közül egyesek ezt kihasználva

Bevezetés

Tanulmányunkban a hajléktalanok sérelmére elkövetett bűncselekmények körét tágan kívánom értelmezni, s ily módon foglalkoztunk a lakásmaffiával, mint a hajléktalanná válás egyik okával, amely időben megelőzi magát a hajléktalanságot, annak egyik kiváltó oka. Tágan értelmezzük abból a szempontból is, hogy említést teszünk a hajléktalanok közreműködésével elkövetett csalásokról is, amelyekben a hajlék nélkülieket mintegy eszközként használják fel, illetve kitekintünk a koldusmaffiára is, mint a hajléktalansággal kapcsolatba hozható jelenségre. S végül a hajléktalan bűnözésről is szólunk érintőlegesen azokban az esetekben, amikor mind az elkövetői, mind a sértetti kör a fedél nélküliek közül kerül ki. Ezen utóbbi bűncselekmények némiképp eltérnek a szokványos esetektől.

Rövid történeti áttekintés

A szegénység, a nyomor minden történelmi korszakban jelen lévő jelenség, s a kezeléséhez, a képviselőihez való viszony eltérő volt. Sok helyen szegényházakat vagy dologházakat tartottak fenn, a koldusokat igyekeztek munkára nevelni, kényszeríteni, bár a legtöbb esetben természetesen nem a munkamorál hiánya vagy, a munkakerülés volt, ami valakit arra sarkallt, hogy ne dolgozzon. Sokkal inkább az, hogy elvesztette megél-

hetési forrását, s ha akart volna, akkor sem jutott lehetőséghez. Angliában szegény-törvények is születtek a probléma kezelésének érdekében.

Hazánkban, a „boldog békeidőkben” a *koldulási engedély* még privilégium volt, a koldusok ismertek voltak az akkori hatóságok, a csendőrök előtt.¹ Az engedélyek birtokosait nyilvántartották, s aki nem rendelkezett engedéllyel, azt kitiltották az adott területről, vagy bezárták. Az engedély, nagy kincs lévén, a koldus-családokban generációról generációra szállt, sokszor ez biztosította a család fennmaradását.

A koldusokkal szembeni fellépés egyik alapja a régebbi időkben az 1913. évi XXI. törvénycikk volt, amely a közveszélyes munkakerülőkkel szemben bevezette a dologház intézményét. Ez tulajdonképpen egy biztonsági intézkedés és nem tettarányos, határozott tartalmú büntetés volt. Relatív határozatlan tartamú szankció volt, amely 1 évnél rövidebb és 5 évnél hosszabb nem lehetett.

A két világháború közötti időszakban a szükséglakásokkal kapcsolatos jogviszonyokról szóló, 4780/1932. M. E. sz. rendelet kapcsán vetődött fel a hajléktalanság problémája, amelynek meghatározása szerint hajléktalannak azt kell tekinteni, aki körülményeinél fogva képtelen arra, hogy magának és családjának lakást biztosítson. Továbbá hajléktalannak kellett tekinteni azt az egyedülálló személyt is, aki a munkásszálló jellegű elhelyezés, az albérlet vagy az ágybérlet díját sem tudta kifizetni, és akinek lakásügyi támogatás hiányában az utcán kellett volna töltenie az éjszakát.

Az első lakáskódex 1953-as megjelenéséig a hajléktalanság kérdését lakásügyi problémaként fogta fel az akkori kormányzat, így azokat tekintették hajléktalannak, akik önállóan semmilyen módon nem tudtak a piacon lakáshoz jutni. Ebben az időben a helyhatóságok felelőssége volt a róluk való gondoskodás.

A rendszerváltozást megelőző évtizedekben az állam viszonyulása a koldusokhoz alapvetően megváltozott, a koldulási engedély adta privilégium megszűnt. A hivatalos álláspont szerint ugyanis koldulás mint jelenség nem létezett. Abban a korszakban a munkanélküliség sem létezett, s aki valamilyen okból nem dolgozott, vagy jövedelmét kéregetéssel próbálta kiegészíteni, azt ingyenebélő, parazita munkakerülőnek titulálva elzárták a társadalomtól.²

Az 1984. évi 19. számú tvr. vezette be büntetőjogunkba a szigorított javító-nevelő munkát, amelyet fő büntetési nemként határoztak meg. Célja a munkakerülő, parazita életmódot folytató személyek munkára szoktatása, kötelezése volt. Az új jogintézményt a közveszélyes munkakerülés vétségét elkövetőkkel szemben szabhatták ki, vagylagosan. Tartama 1-2 évig terjedt, halmozati és összbüntetés esetén 3 év lehetett, félszabad típusú intézmény volt. A közveszélyes munkakerülést az 1989. évi XXIII. törvény iktatta ki büntetőjogunkból, de maga a szigorított javító-nevelő munka csak az 1993-as Btk. módosítással szűnt meg, miután a 13/1992. (VIII. 7.) IM rendelet annak végrehajtását határozatlan időre felfüggesztette.³ A szemléletbeli változásban nagy szerepe volt az ENSZ-nek, amely

1 Zsaru Rendőrségi Magazin, 1995/33. szám, p. 14.

2 Zsaru Magazin, 1995/33. szám, p. 14.

3 Nagy Ferenc-Tokaji Géza: A magyar büntetőjog általános része, Korona Kiadó, Budapest, 1998, pp. 322–324.

az 1987-es évet a „Hajléktalanok Nemzetközi Évének” deklarálta. Az 1989-es év Magyarországon a hajléktalanság szempontjából is mérföldkőnek számít, mivel a hajléktalanok tömeges megjelenése ekkorra lett szembetűnő, s ekkor jelent meg a médiában is. 1993-ban, a *szociális igazgatásról és a szociális ellátásról szóló törvényen* keresztül pedig a törvényalkotásban is megjelent, bár idővel kiderültek a törvény hiányosságai, s az önálló törvény létrehozásának szükségessége.

A hatóságok fedél nélküliekkel szembeni hozzáállása is változásokon ment keresztül az előző korokhoz képest. A régi rendszerben a rendőrök voltak az egyik legnagyobb ellenségei a nyomorgó embereknek, hiszen felsőbb utasításokra nem egyszer gumibottal zavarták el őket a forgalmasabb helyekről, onnan, ahol mások, a szerencsésebbek számára is láthatóvá vált nyomoruk.⁴ Manapság ez már nem így van, hisz a rendőrök is látják, hogy nem a fedél nélküliek jelentik a legnagyobb veszélyt a társadalomra, a közbiztonságra, s ahogy tudnak, segítenek a náluk kevésbé szerencséseken. Az éjszakai járőrök együttműködnek a mentő- és krízisszolgálatokkal, értesítik őket arról, ha beteg vagy a fagyhalál határán lévő embert találnak. Nemegyszer a járőrök szállítják be őket a kórházba, átmeneti szállókba, akár az őrszobára is, ezzel mentvén meg őket a megfagyástól. A hajléktalanok is sokszor segíthetnek a rendőröknek, hiszen egész nap az utcára kényszerülve sok mindent látnak, tapasztalnak, s értékes, gyakran pótolhatatlan tanúvallomásokkal szolgálhatnak. Sokszor fordul elő az is, hogy a guberálók észlelése, bejelentése révén szerez tudomást a hatóság bűncselekmény, elsősorban emberölés elkövetéséről, így indulhat el a nyomozás. Különösen gyakran esik meg az is, hogy egy meggyilkolt újszülött tetemét lelik meg a keresgélők, de előfordult már, hogy elégetett emberi maradványokat leltek. Az ő segítségük nélkül tehát jóval több bűncselekmény maradna felderítetlen.

Az elméleti szakemberek álláspontja is sokat változott az utóbbi évtizedekben, hisz a Belügyi Szemle cikkein keresztül nyomon követhető ez a változás. A múlt rendszerben a „csöveseknek” titulált rétegbe sorolták be sokszor a munkásszállók vendégeit is, bár már ekkor is megjelentek olyan vélemények, amelyek ezen felfogás finomítására intettek.⁵ Napjainkban általánosan elismertté vált tudományos körökben, hogy ezt a témát nem lehet összemosni más problémákkal, hisz önmagában is olyan súlyos kérdéseket vet fel, melyek kezelése a mai állapotokat elnézve szinte megoldhatatlan.

Néhány szó előljáróban a témához

Kik is a hajléktalanok?

A Magyar Értelmező Kéziszótár meghatározása szerint az a személy a hajléktalan, akinek nincs hajléka. A kézikönyv hajlékon lakást, otthont,

⁴ Zsaru Magazin, 2001/47. szám, p. 55.

⁵ Lásd Belügyi Szemle: Az aluljárók világától az alvilágig c. konzultáció, 1980/8. szám, p. 28. és 1980/11. szám, Czippán György: Csövesből lesz-e a bűnöző? c. értekezése és az ezekhez a cikkekhez tartozó hozzászólások (1981/1, 2, 3, 4. szám).

nyugalmat, menedéket adó lakóhelyet ért.⁶ Az 1972-es meghatározás kiegészül azzal a kitételrel is, hogy a hajlék az a helyiség is, ahol valaki megszáll, ahol holmiját tartja, rendszeresen tartózkodik, hál.

A szociális igazgatásról és a szociális ellátásról szóló 1993. évi III. törvény értelmezése szerint hajléktalan az a személy, aki bejelentett lakcímmel nem rendelkezik, kivéve azt, akinek bejelentett lakcíme a hajléktalanszállás. Hajléktalan az is, aki az éjszakát közterületen, vagy nem lakás céljára szolgáló helyiségben tölti.

A valóságos helyzethez jobban közelít Győri Péter meghatározása, akinek álláspontja szerint azok tekinthetők effektíve hajléktalannak, akik semmilyen biztos, biztonságos, viszonylag stabil lakhatási megoldással nem rendelkeznek. Ez a megközelítés az előzőeknél tágabb, hiszen nemcsak azokat veszi figyelembe, akik közterületeken vagy illegális rejtekeken töltik éjszakájukat, hanem azokat is, akik nem tudhatják biztosan, hogy akár aznap, akár néhány nap múlva hol hajthatják álomra a fejüket. E meghatározás alapján tekinthetjük hajléktalannak azokat is, akiket például ismerőseik fogadnak be néhány napra, vagy akik testüket adják el azért, hogy fedél legyen a fejük felett, ők a „látens hajléktalanok” egyre szélesedő csoportját képviselik.⁷ Az utóbbi meghatározás tekinthető a leginkább helytállóan dolgozatom szempontjából is.

A hajlék nélküliek kriminalisztikai szempontból vagy tettesek lehetnek, vagy áldozatok. Akik elkövetők, azok általában már a hajléktalanná válásuk előtt is összetűzésbe kerültek a törvénnyel, nem hajléktalan mi voltuk miatt lettek bűnözők. Ugyanakkor természetesen akadnak köztük olyanok is, akik a társadalmon kívánnak bűncselekményeikkel elégtételt venni, mintegy feljogosítva érzik magukat az elkövetésre. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a fedél nélküliek többsége csendes, becsületes, törvénytisztelő ember, látható szegénységük azonban sokakat irritál.

A bűncselekmények elkövetésétől vagy elszenvetésétől eltekintve az állampolgárok alapjába véve *háromféle módon* kerülnek összetűzésbe velük:⁸ a köztereken, a közhivatalokban, illetve lakó környezetükben. A közterek padjain, társasházak ritkábban használt helyiségeiben, pincéjében gyakran látható a hideg elől ide menekülő hajléktalan. A közintézményekben is fel-felbukkannak ügyeiket intéző fedél nélküliek. A fenti esetekben az állampolgárok gyakran tesznek panaszt a rendőrségen, általában a szegényebb sorsúak elhanyagolt külseje miatt, illetve azért, hogy nyugalmukat állítsák helyre a rend őrei. Ám önmagában az a tény, hogy valaki ápolatlan, még nem szolgálhat intézkedés alapjául, bármennyire is jó néven vennék a bejelentők.

6 Magyar Értelmező Kéziszótár, Akadémia Kiadó, Budapest, 1985, p. 499.

7 Gombóc Gyula: Hajléktalanok és bűnözés, Belügyi Szemle, 2000/11, pp. 98–99.

8 A Hajdú-Bihar Megyei Rendőr-főkapitányság illetékesének közlése alapján

A hajléktalanság kialakulásának főbb okai

A hajléktalanság okait⁹ több csoportba sorolhatjuk, bár ezen okokat nem lehet elválasztani egymástól, külön-külön, de egymásra hatva is elvezethetnek a hajléktalanság létezési formájához. Az okok rejtőzhetnek társadalmi-, gazdasági folyamatokban, ok lehet az elszegényedés, jövedelemhiány, a munkanélküliség illetve az egyes társadalmi alrendszerek diszfunkciói. A gazdasági folyamatok közül a *struktúraváltás* és a *privatizáció* emelhető ki. A társadalmi folyamatok közül a családi konfliktusok, a válás, az alacsony kulturális színvonal nevezhető meg fő okként. Az egyes társadalmi alrendszerek diszfunkcióiból a büntetésvégrehajtás, a gyermek- és ifjúságvédelem hiányosságai, a szociális otthonok hiánya említhetők meg. A börtönből szabadultak egy része lakás illetve család hiányában az utcán marad. A munkásszállók régebben ezen a problémán is enyhítettek, szállást biztosítva a frissen szabadultaknak, bár talán ennek eredménye volt a munkásszállók magas bűnözési rátája.

A rendszerváltozást követő években lett szembeűnő a hajléktalanok megjelenése, egyrészt a bekövetkező társadalmi, gazdasági változások miatt, melyek bizonyos csoportok felemelkedéséhez, meggazdagodáshoz vezettek, míg másokat szegénységbe, nyomorba taszítottak. A *privatizáció*, az állami vállalatok, szövetkezetek gazdasági társaságokká alakulása, az állam fokozatos kivonulása a gazdaságból a cégeket szigorú belső intézkedésekre, gazdaságosságra ösztönzi, ami a kiadások csökkentéséhez, s tömeges elbocsátásokhoz vezetett. A múlt rendszerben is voltak szegények, nyomorgók, ám ezeket az embereket közveszélyes munkakerülőnek titulálva különböző munkaintézetekbe helyezték el, így a társadalom számára nem volt szembeűnő ez a jelenség. Ebben az időben szinte mindenkinek volt munkája, megjelent azonban a kapun belüli munkanélküliség, ami a szakképzett munkások, felsőfokú végzettségűek tudásának nem kellő felhasználásával járt együtt. Sok volt a foglalkoztatott *segéd- és betanított munkás* is, őket sújtotta a leginkább a piacgazdaságra való áttérés. Egyes térségekben (pl. Borsod) egész iparágak megszűnésével azonban nemcsak a szakképzetlen munkások, hanem a diplomások is a munkanélküliség csapdájába kerültek. Az elmúlt években az állam is kijebb vonult a szociális szférából, így megszűntek a munkásszállók, s az állami gondoskodás sem tudja pótolni a kis béreket, s a magas albérleti díjakat, lakás-árakat az egzisztenciájukat veszített emberek nem képesek kifizetni. A nehezebb életkörülmények felerősíthetik a *családi konfliktusokat* is. A válás után csak az egyik fél jut lakáshoz, míg a másik fedél nélkül maradhat. A családi okok közt előfordul a generációk közti ellentét, aminek eredményeként a fiatalok a legrosszabb esetben vagy elszöknek a családtól, vagy az tagadja meg őket.

Az *állami gondozásban* nevelkedők szintén veszélyeztetett helyzetben vannak, hisz önhibájukon kívül, szüleik felelőtlensége, illetve a nem elégséges állami gondoskodás miatt közülük sokan jutnak ilyen sorsra. Megint mások alkoholizmusuk, *szenvedélybetegségeik* miatt válnak hajlék-

⁹ Dr. Teiszl István–Kumbor Tibor: A hajléktalanság szociológiai és kriminológiai kérdései – Csongrád megyei hajléktalanok, Belügyi Szemle, 1997/2. szám, pp. 53–57.

talanná, vagy a polgári normák elleni *tiltakozásként* választják ezt az életformát.

A hajléktalanok csoportjai

Két nagy csoportot különíthetünk el: az effektív hajléktalanokat és a hátrányos helyzetűeket. Az *effektív hajléktalanok* azok, akik köztereken, pályaudvarokon töltik az éjszakát, biztos lakhatással nem rendelkeznek, sok köztük a halmozottan hátrányos helyzetű. Közülük jelentős tömeget tesznek ki azok a *volt állami gondozott fiatalok*, akik hosszabb-rövidebb időt töltöttek az ifjúságvédelem valamelyik szervezetének védőszárnyai alatt. A gyermekvédelem mai rendszerének és az utógondozás kritikájaként fogalmazható az meg, hogy a hajléktalansorsú fiatalok 60 százaléka volt korábban állami gondozott. A nagy városokban a nyolcvanas évek közepéig volt munka a gyakorlatlan, szakképzetlen munkavállalók számára, akik olcsó munkaerőt jelentettek, s lakhatásukat olcsó munkásszállókban oldották meg. A Gyermek- és Ifjúságvédő Intézmények gyakran a nagykorúság elérése előtt bocsátották őket munkába, hiszen az intézeteket a 18. életévük betöltése után a gondozottaknak el kell hagyniuk. A rendszerváltozás után ezek a fiatalok az utcára kerültek, s a kiszolgáltatottság és a beilleszkedési nehézségek miatt sokan kerültek kapcsolatba az alvilággal (az állami gondozásból szökött fiatalok közül a férfiak 40 százaléka, a nők 10 százaléka).

A *szenvedélybetegek* a hajléktalanok között is megtalálhatók, van, aki narkomán, s vannak keményen alkoholizálók, de elmondható, hogy az alkoholizmus szinte kísérő jelensége a fedélnélküliségnek.

A *csövesek* csoportjában sok a fiatalkorú, az intézetből szökött állami gondozott, s 25 százalékuk nő.

A hajléktalanok közt is akadnak *bűnözők*, akik anyagi biztonságot keresve csapódnak bűnözőcsoportokhoz, remélve, hogy megtalálják elvesztett létalapjukat. Ugyanakkor a bűnözők is szívesen állnak össze hajléktalanokkal, kihasználva azok kiszolgáltatottságát. A hajléktalan személyek által elkövetett leggyakoribb bűncselekmények a rablás és a lopás, melyek elsősorban az alapvető élelmiszerek megszerzésére irányulnak. Az emberölés, emberölési kísérlet, a testi sértés elkövetői gyakran ittas állapotban, hirtelen felindulásból, vagy önvédelmi helyzetben követik el tettüket.

Az *elváltak* csoportja mellett a *kilakoltatottak* alkotnak jelentős hányadot, akik lakbérhátralék miatt, hivatalos eljárás során veszítették el a fedelet a fejük fölül.

Az ún. *kilépettek* egy meglehetősen sajátos csoportot alkotnak a hajléktalanok között. Ők azok, akik önként, a társadalommal való szembe fordulásként adták fel eddigi életüket, és nem egzisztenciális okból. Közös bennük a „nincs jövő” szemlélet, vagyis olyan személyek ők, akik nem látnak maguk előtt semmiféle jövőképet. Számuk azonban nem túl jelentős; az utcán lévők általában nem önszántukból választották ezt az életvitelt.

A hajléktalanok másik csoportját a *hátrányos helyzetűek* alkotják. Ide

sorolhatók az egyedülálló, alacsony végzettséggel, képzettséggel rendelkező nők és férfiak, az elszegényedő, állandó adóságokkal küszködő családok, a kisnyugdíjasok, a magasan kvalifikált, de valamilyen okból lecsúszott személyek, a csökkent munkaképességűek, azok, akik a munkásszállók megszűnésével veszítették el hajlékukat, s gyakran az állásukat is. Ez a csoport a társadalom által elfogadott normákat magára nézve is elismeri, nem fordul szembe azokkal.

Kitekintés a lakásmaffiára mint a hajléktalanná válás egyik okára

A hajléktalanná válás egyik újabban elterjedt oka a lakásmaffia megjelenése, tevékenykedése. Az áldozatoktól csalárd módon vagy erőszakkal veszik el otthonaikat. A szervezettségre az esetek magas száma és a lebonyolítás gördülékenysége utal.

A fővárosban élő K. János esete is példázza ezt a folyamatot. K.-t nem sokkal a rendszerváltozás után *hagyta el neje*, két gyermekükkel.¹⁰ Zuglóban lakott, a szüleitől örökölt, másfél szobás lakásában. Idővel, magányát enyhítendő, hozzá költözött egy nő, aki egyre lehetetlenebb anyagi követelésekkel lépett fel vele szemben. K. az italhoz menekült. Pénze elfogyott. Élettársának húga a lakására bejegyzett jelzálogjog ellenében ötszázezer forintos kölcsönrel kecsegtette, s azzal, hogy nem veszíthet semmit, hiszen másik lakást is kap. Hamarosan aláírtak vele egy adásvételi szerződést, s ezzel együtt a beígért pénzt is megkapta. A tartozás határidejének lejártakor kiköltözött lakásából, s költözött volna az új helyre, ám erről idővel kiderült, hogy csak papíron létezik. A testvéreknek természetesen nyoma veszett. K. most egy parkban él, s alkalmi munkákból tartja fenn magát.

Z. Lászlóné *egyetemest végzett, beszél angolul, németül, oroszul*. Valamikor egy nagy külkereskedelmi vállalatnál dolgozott, munkahelye időközben megszűnt. Sehol sem vették fel, mivel negyven év felettieket nem szívesen alkalmaznak. A nő rászokott az italra, értékeit eladogatta. Agyvérzést kapott, közel egy évig feküdt kórházban, élettársa is elhagyta. A kórházból kikerülve ismét az italban kereste a vigaszt. Ebben az időben találkozott két fiatal férfival, akik tartási szerződést kötöttek vele, sőt házának felújítását is elvállalták, s erre hivatkozva átköltöztették egy lerobbant házba. Bódult állapotát kihasználva üres lapokat is aláírtak vele. Ezek főle később meghatalmazásokat, adásvételi szerződések, átvételi elismervényeket szerkesztettek. Z. Lászlóné pedig mára kéregető lett, s reménye sincs a helyzet rendezésére.

B. József ügyvéd a lakásmaffia-jelenséggel kapcsolatban úgy nyilatkozott: nem tartja valószínűnek, hogy kollégái közül bárki is részt venne hasonló ügyletekben. A szerződéseket ügyvéd által pedig nem lehet meghamisítani. Jogász csak tanúként írhat alá ilyen szerződéseket. Két olyan esetről viszont hallott, amikor kamarai kizárásokra került sor, a lakásmaffiával kapcsolatos ügyekben.

10 Az esetek részletesen: Zsaru Magazin 1999/40. szám, pp. 12–13.

TANULMÁNYOK

A rendőrség a bejelentett ügyeket kivizsgálja, a problémát inkább az jelenti, hogy sokan maguk akarják ügyüket elintézni, s nem tesznek bejelentést. 1998-ban a Budapesti Rendőr-főkapitányság területén több mint negyven esetben folytattak nyomozást ilyen jellegű visszaélések miatt. Gyanúsítottként több mint hetven személyt hallgattak ki, öten közülük ügyvédek voltak.

Az ilyen esetekben az elkövetők általában háromféle módon dolgozhatnak:

Vannak, akik *önkormányzati* vagy *saját tulajdonú* lakásban élők, adósságokkal küzdő embereket vesznek rá arra, hogy költözzenek olcsóbb, kisebb lakásba. Tartozásukat is kiegyenlítik, esetleg adnak nekik némi pénzt is. Ezekkel az emberekkel teljes körű ügyintézésre feljogosító meghatalmazást íratnak alá, s így helyette bonyolítják le a hivatalos ügyeket. A bérlőkkel elhitetik, hogy a csere csak úgy üthető nyélbe, ha a lakást kiürítik, ezért „ideiglenes” jelleggel egy nyomortanyán szállásolják őket, ahol azután természetesen ott felejtik őket. A lakásokat pedig többszöri cserével adják el.

A magántulajdonú lakások sem okoznak túl nagy gondot a csalóknak. A hosszabb időre őrizetlenül hagyott házakra ugyanis a bűnözők is felfigyelhetnek, s mire a tulajdonos hazatér, megeshet, hogy lecserélt ajtózárat és új lakót talál az otthonában. Ezekben az esetekben az eladásokra úgy kerül sor, hogy az elkövetők a valódi tulajdonos adatait tartalmazó, de a tettes fényképével ellátott személyi igazolvánnyal, s néhány más hamis irattal, jóval a forgalmi ár alatt adják el az ingatlant. Gyakran éppen a hamis adatokkal felszerelt albérlő az, aki a házat eladja, így még a szomszédok se fognak gyanút. Az ilyen eladásokhoz azonban szükség van egy ügyvédre is, aki kellőképpen elintézi az ügyeket, ahelyett, hogy megakadályozná azokat. Ilyen ügyvéd sajnos túl sokszor van.¹¹

Az elkövetők másik csoportja alkoholistá, kábítószerfüggő, komoly egzisztenciális gondokkal küzdő emberekkel írat alá kitöltetlen nyomtatványokat, melyeket később tetszőleges tartalommal tölt ki.

A harmadik módja a csalárdságnak, hogy olyan személyeket juttatnak hamis papírokkal önkormányzati lakásokhoz, akik valóban akarnak is venni, és a kiutalás fejében tetemes összeget számítanak fel.

A legnagyobb veszélyben a halmazottan hátrányos helyzetben szenvedő emberek vannak, önkormányzati lakásban. Újabban pedig az ingatlanokat veszélyeztető *befektetési családok* szaporodtak el, ahol is olyan lakástulajdonosokkal íratnak alá kölcsönszerződésnek mondott adásvételi szerződést ügyvéd előtt, akiknek sürgősen kölcsönre van szükségük. A kölcsön fedezete a lakás.

Az erőszak, mint végső eszköz, minden esetben előfordulhat, s nemcsak a tulajdonost, bérlőt, hanem családját, gyermekeit sem kímélik a tettesek. Ez is az egyik oka annak, hogy sokan nem fordulnak a hatóságokhoz. Ezekben az ügyekben a nyomozás során s a kihallgatások alkalmával akkor lehet eredményt elérni, ha olyan aprólékosan kérdezik ki az elkövetőket, amennyire csak lehet, hiszen csak így jönnek elő a belső ellentmondások, derül ki a hatóságok összehangoltságának hiánya. E te-

¹¹ Uo. és Tóth Sándor: Lakáscsalás-lakásmaffia, Belügyi Szemle, 2001/4–5. szám, pp. 62–66.

rületen az ügyészség és a rendőrség munkáját is jobban össze kellene hangolni, hogy ne lehessen a gyanúsítottakat könnyen szabadlábra helyezni. Az ügyvédek szakmai kontrollját pedig erősíteni kellene.

A rövid történeti áttekintés és a hajléktalanság okainak áttekintése után áttérnék témám részletesebb bemutatásához.

A hajléktalanok elleni bűncselekmények nyomozása

A hajléktalanok sérelmére elkövetett bűncselekmények esetében a nyomozók általában két verziót szoktak felállítani.¹² Az első szerint a sorsársak közt kell keresni a tettest, hisz' sokuk szemében az alkohol a legnagyobb kincs. A pénzre is csak az alkohol megvételéhez van szükség, s el kell venni attól, akinek van. A hajléktalan bűnelkövetőket egyszerűbb leleplezni, mivel aránylag zárt körben mozognak, általában ismerik egymást, s közlekedési lehetőségeik – a pénz hiánya miatt – korlátozottabbak. Ugyanakkor a sértett hajléktalan, s ha lenne is rá lehetősége, nem mer feljelentést tenni bűnös társa ellen, mert tart az esetleges következményektől. Az ő lehetőségei is korlátozottak.

A második verzió szerint a jómódú fiatalok, fiatalabb felnőttek unaloműzésből, hetvenkedésből támadják meg a gyengébb hajlék nélkülieket, vagy hogy társaiknak, barátnőjüknek imponáljanak.¹³ Általában a padon alvó, vagy éppen dolgozó (guberáló), esetleg ittas embereket részesítik előnyben „játékaikhoz”. Ez történt ez év telén Debrecenben is, az ünnepek alatt, amikor egy hajléktalan párt munka közben támadt és vert meg két erőteljes felépítésű fiatalember, akik a tett színhelyéről elmenekültek. Az ilyen elkövetőket jóval nehezebb felkutatni, gyakran a használható személyleírás is hiányzik róluk, s a motorizációnak köszönhetően könnyen eltűnhetnek a tett színhelyéről.

Élet elleni bűncselekmények

A rendőrök által általában felállított második verziót látszott igazolni egy *halászteleki* hajléktalan brutális meggyilkolása is, bár ennek elkövetőjét, meghazudtolva sok más esetet, sikerült elfogni.

M. Lajos *Halásztelek*¹⁴ egyik hajléktalanja a község omladozó kastélyában húzta meg magát, 1997. augusztus közepéig. Innen végül is, nem önszántából, elköltözött. A gát artéri oldalán eszkábált össze egy dobozokkal, fóliával, faágakkal fedett hajlékot. Családjától jó tíz éve távolodott el, alkoholproblémái miatt. Kukázásból élt, társai közül gyakran látogatta őt K. János. A szeptember 9-én hat óra után érkező látogatója azonban már csak vérbe fagyott holttestét találta meg. M. Lajost *agyonverték*. A nyomozók a tanúk és a szemlebizottság adatai alapján az elkövetés időpontját aznap 17. 30 és 18 óra között állapították meg. A halottnál 140 forintot találtak. A nyomozók a fent említett két verzió alapján indultak

12 Zsaru Magazin, 1999/39. szám, p. 40.

13 A Re-Fo-Mix Kht. illetékeseinek közlése

14 Zsaru Magazin, 1999/39. szám, p. 40. és 40. szám, p. 30.

TANULMÁNYOK

a tettes után, bár az első verzió a helybéli 4 hajléktalan békés természete miatt valószínűtlenebbnek látszott.

A nyomozók a felfedező tanú, K. János meghallgatása során több támpontot is kaptak, bár akadtak persze ellentmondásos, támadható körülmények is. Az első tévedés is vele volt kapcsolatos. M. Lajost fél hatkor látták utoljára, 18 órakor már a holttestét fedezte fel K. János. Mint kiderült, az áldozat és a tanú korábban veszekedtek, mivel M. Lajos azt mondta az ismerőseiknek, hogy K. az általa talált száz dollárost elvette tőle. Később világossá vált, hogy ez nem felel meg a valóságnak, mivel azt K. János a kidobott ócskaságok közt lelte, s az állapota miatt értéktelen is volt.

A második tévút egy viszonylag ritka nevű személlyel volt kapcsolatos, aki állítólag megverte a későbbi áldozatot, s akinek a neve R-rel kezdődött. A rendőrök Tökölön, Halásztelken, Lakihegyen, Szigetszentmiklóson vizsgálódva összesen három ilyen személyt találtak, őket azonban ki lehetett zárni a gyanúsítottak közül, a ténylegesen verekedő személyt pedig nem R.-nek hívják. Az áldozatot augusztusban kiköltöztetők szintén előkerültek, de ők is véletlenek bizonyultak az emberölés terén.

A nyomozók természetesen követték a másik verzió adta nyomot is, tehát az erejüket fitogtató helybéli fiatalok körében is vizsgáldták, akik között akadnak anyagilag jól álló aranyifjak is. Ezek a személyek elsősorban lelki sérüléseket okoznak a hajléktalanoknak, kicsúfolták, megalkodásra kényszerítették őket, de a gyilkosságban nem voltak vétkesek.

A fiatalok másik csoportjába azok tartoztak, akik fizikailag is bántalmazták a hajlék nélkülieket. Így került látótérbe a Lakihegyen nyomoruságos körülmények közt élő Cs. Sándor, aki eldicsekedett azzal, hogy a Bubi gúnynevű M. Lajost alaposan „elrendezte”. Bűnösségének bizonyítékaul szolgál többek közt az, hogy ő tett említést a tett helyszínén talált kb. másfél méter hosszú, 6-7 cm vastag fahusángról, mint lehetséges gyilkos eszközről. Fiatal korát meghazudtoló módon a tettet először egy rokonára kente, de kihallgatásának hatodik órájában elismerte az egyedüli elkövetést, amelynek indokaként azt hozta fel, hogy M. Lajos előző nap véleménye szerint megsértette a nővérét. Így kívánt elégtételt venni.

A hajléktalanok nem egy esetben azért válnak bűncselekmények áldozataivá, mert mások rajtuk állnak bosszút az életben elszenvedett kudarckok miatt.

B. János otthontalan csakúgy, mint máskor, a *Moszkva téren* gyűjtött alamizsnát, 1998. március 19-én este. Az est folyamán egy férfi lépett oda hozzá, és közvetlen közlről fejbe lőtte. A gyilkosságnak sok szemtanúja volt, mivel forgalmas helyen történt. A felvett személyleírások alapján azonnal megindult a tettes felkutatása, de ez akkor még nem járt sikerrel, a bűntett minden részletének alapos ismerete ellenére se. Eleinte úgy tűnt, a bűncselekményt motiváció nélkül követték el, bár kiderült, hogy az áldozat a halála előtt néhány héttel komoly konfliktusba keveredett egy férfival. A fiatalember el akarta venni B. János pénzét, arra hivatkozva, hogy a későbbi áldozat is kért tőle egykor.¹⁵ Fegyverrel is fenyegetőzött, mire B. János segítségért kiabált. Így a támadó üres kézzel, sietve távozott. Megállapítható volt, hogy a fegyver volt a közös tényező a gyilkosság és a korábbi incidens között. A gyanúsítottól is csupán

¹⁵ Zsaru Magazin, 2001/2. szám, p. 22. és 3. szám, pp. 10-11.

elfogása után derült ki, hogy azonos a fenyegetővel, s az áldozatot valószínűleg korábbi nézeteltérésük miatt ölte meg. A nyomozók munkája három év után hozta meg gyümölcsét. 2001. január 6-án fogták el a koldusgyilkosság gyanúsítottját, Nyékládháza külterületén. K. Tibor a Testnevelési Főiskolán végzett, korábban úszóedzőként dolgozott, jelenleg nincs munkája. Egy időben ő is kéregetett, s irányítása alá akarta vonni a koldusokat, de azok ennek ellenálltak, s ezzel őt végig sértették. A bűncselekmény elkövetését beismerte, a helyszínen megmutatta az elkövetés részleteit. A gyanúsított tettének súlyát nehezen viselte, rossz idegállapotban volt, s lelkiismeretfurdalását ismerőseivel beszélgetve próbálta enyhíteni. Barátai valósággal félni kezdtek tőle, s ő nem tudta elhinni, hogy sértett önérzete miatt szinte kivégezte azt az embert. A gyilkos fegyver egy 11 milliméteres Beretta volt, amit K. rendszeresen magánál hordott. A tettesről készült, hajléktalanok által adott leírás elég pontos volt, s ez is megnyugtató bizonyosággal szolgált.

A társadalommal, környezettel, szülőkkel való hadban állás és a fiatalkori bizonyítási vágy lehet a magyarázata az alábbi esetnek, ami nem jelenti azt, hogy ez egyúttal felmentő körülménynek is számít.

*Székesfehérváron, 1998. augusztus 2-án reggel egy eszméletlen, több sebből vérző férfit szállítottak be a kórházba, állampolgári bejelentés alapján.*¹⁶ A férfi két nap múlva meghalt, anélkül, hogy eszméletét visszanyerte volna. Szakértői vélemény szerint életét még azonnali beavatkozással se lehetett volna megmenteni, mivel a koponyája valósággal be volt szakadva. A Székesfehérvári Rendőr-kapitányság a halál körülményeit államigazgatási eljárás keretében kezdte vizsgálni, mert ekkor még a férfi kilétéről se tudtak semmit. Nem találtak nála semmilyen, személyazonosításra alkalmas iratot, zsebében is csak 86 forintot, borotvahabot, borotvát, fésűt, fájdalomcsillapítót, öngyújtót, cigarettát. Szegényes holmija, viseltes ruhája, használati tárgyai, ápolatlan külseje hajléktalanra utalt. A lakossági azonosítás ezt a sejtést később igazolta. Az elhunyt Sz. László hajléktalan volt. A boncolás során megállapítást nyert, hogy halálát idegenkezűség okozta, súlyosan bántalmazták, bűncselekmény történt. A nyomozás így ismeretlen tettes ellen folyt tovább.

Tanúvallomások alapján látóképbe került egy gyermekekből és fiatalokorúakból álló csoport, mely a környéken garázdálkodott. A tagok már több erőszakos bűncselekményt követtek el, feltörték az egyik általános iskolát, verekedtek, s több ízben kifosztották iskolatársaikat. A nyomozás során, az információk alapján egyre szűkült a szóba jöhető gyanúsítottak köre. Előtérbe került a banda egyik oszlopos tagja, S. V., aki *gyermek-, majd fiatalkorú* elkövetőként nem volt ismeretlen a rendőrök előtt. A fiú szülei ugyan elváltak, de közös lakásban maradtak, ami szinte elviselhetetlen légkört nyújthat mind nekik, mind gyerekeknek. A lakás azon a lakótelepen van, ahol Sz. Lászlót megtalálták. A tanúvallomásokból kiderül, hogy a fiút látták a környéken azon a hajnalon, amikor a sértettet megtalálták. Kiderült, hogy S. V. két nappal az esemény előtt szabadult a rendőrségi fogdából. Egy júliusban elkövetett garázdaság és lopás miatt kapott elzárását töltötte le ekkor. Ekkor volt 17 éves. Szabadulását persze illő módon meg kellett ünnepelni, s éppen az ünneplésből botorkált ha-

16 Zsaru Magazin, 1998/37. szám, pp. 8-9.

zafelé, amikor belebotlott Sz. Lászlóba. A hajléktalantól cigarettát kért, s mivel Sz. Lászlónak ismerősei szerint is jó szíve volt, kapott is. A hálás fiatalember búcsúzóul párszor megütötte, megrugdosta a vékony testalkatú, békés természetű férfit. A férfi koponyacsontja nagyon vékony, az átlagosnál gyengébb volt, s beszakadt a rúgásoktól.

A vékonydongájú, ártatlan tekintetű gyilkos tettét beismerte, s azzal magyarázta, hogy „elkapta az ideg”. Arra azonban nem adott további magyarázatot, hogy ez egész pontosan mit is jelent.

Egy pszichológus véleménye szerint a fiatakorúak által elkövetett bűncselekmények hátterében alapvetően az áll, hogy a család nem tölti be funkcióját, nem működik megfelelően. A családi élet megromlása, a szülők alkoholizmusa, válás, konfliktusok, a nem következetes nevelés, a követendő példa hiánya, vagy éppen a rossz példa viszi el a fiatalokat a bűnözéshez. Cselekedeteiket a kalandvágy, az anyagi haszonszerzés, a rossz társaság motiválja. Sokan így szeretnék felhívni a környezetük figyelmét a létezésükre, ettől érzik magukat erősnek, fontosnak. Menekülnek otthonukból így válnak vagy bűnelkövetővé, vagy áldozattá.

Néha egy fedél nélkülire is rámosolyoghat a szerencse: örökölhet, munkája lehet, s így máshonnan, becsületes úton juthat némi pénzhez. Sajnos azonban kiszolgáltatott helyzetéből következően ez a szerencse gyakran fordulhat át szerencsétlenségbe, hiszen másoknak is feltűnhet, ha egy hajléktalannak „jobban megy”. S ez a felismerés az előre megfontolt gyilkoláshoz is elvezethet.

A Pest megyei Újlengyelhez tartozó tanyán az elhagyott kútban egy halott férfit találtak 2000 szeptemberében, a tanyán szerszámukat tároló emberek.¹⁷ Aznap annyit sikerült az elhunytól kideríteni, hogy ismeretlen körülmények közt és helyen halt meg, s késsel szúrták le. Később kiderült, hogy az újlengyeli tanya tulajdonosa a gyilkosság előtt egy nappal kiment a portájára, ahol is meglepő felfedezést tett. Telkén egymástól jó távolságra két frissen ásott, téglalap alakú gödröt talált, amelyek azonban sírnak túl sekélyek voltak. Ekkor a gyilkosságot még nem követték el. Bejelentésére másnap kiszállt egy rendőrjárőr, s a sírnak látszó gödröket látva alaposabban szétnéztek a környéken. A kút közelében egy fél pár szandált és vérnyomokat találtak, s a kútba tekintve meglátták a hulladékok, kartondobozok alatt lévő holttestet. Az azonosítás idővel megtörtént, s gőzerővel folyt a nyomozás. Röviddel a gyilkosság felfedezése után pedig érdekes jelzés futott be az Autópálya-felügyeletről. Az M5-ös autópálya inárcsi felhajtójánál különböző iratokat találtak, melyek A. István nevére voltak kiállítva. A nyomozók a helyszínen egy gépkocsi értékesítésére feljogosító, félig kitöltött megbízási szerződést találtak. Az iraton szeptember elsejei dátummal egy név, egy cím és személyi igazolvány-szám szerepelt, s ez alapján úgy tűnt, hogy ez a személy adott megbízást autója értékesítéséhez. A személy, mint kiderült, valóban létezett, de ilyen papírt nem tölthetett ki, miután hetek óta előzetes letartóztatásban volt.

Akkor viszont ki ismerhette az adatait?

A nyomok a *Havanna-lakótelepre* és a kábítószer-fogyasztó N. Krisztiánhoz vezettek. Mint kiderült N. az utolsó adagjáért nem tudott fizetni,

¹⁷ Zsaru Magazin, 2000/38. szám, p. 10. és 41. szám, pp. 28–29.

s ezért személyi igazolványát zálogul hagyta a tablettákat áruló prostituálnál. Mivel időközben egyéb ügyeiért elfogták, azt kiváltani már nem tudta.

Hosszas kutatómunka után idézte be a rendőrség Cs. Krisztiánt és a tizenhét éves K. Gábort, de az előbbinek nyoma veszett. K. azonban beismerő vallomást tett.

A nem mindennapi, szövevényes bűntény felderítése a járőrök alapos munkájának, az Autópálya-felügyelet éberségének és a rendőrkapitányságok gyümölcsöző együttműködésének volt köszönhető.

Az elkövetők brutalitását, embertelenségét mutatja az, hogy már nem először gyűjtöttek fel alvó hajléktalanokat. Ennek a kegyetlen módszernek a felbukkanása talán a túlzott televízió-nézésnek tudható be.

Nyomozás indult két megégett férfi ügyében a Fejér Megyei Rendőr-főkapitányságon, miután az államigazgatási vizsgálat mindkét esetben megállapította, hogy szándékos gyújtogatás történt.¹⁸ Szerdán behalt sérüléseibe az a fiatalember, akit mély légúti égési sérülésekkel 2002. február 10-e óta ápoltak a budapesti Szent István Kórházban. A 18 éves K. J. állapota olyan súlyos volt, hogy életét a leggondosabb orvosi ápolással sem tudták megmenteni. A testfelületének 93–94 százalékán – mindeddig ismeretlen körülmények között megégett – fogyatékos fiatalembert mindvégig altatták, és lélegeztető-gépen tartották.

Az ilyen típusú, gyújtogatásos bűncselekmények elkövetőit nehéz felderíteni, mivel nem akadnak szemtanúk. Ha akadnak is, azt vagy nem élik túl, mivel ők egyben az áldozatok is, vagy félnek attól, hogy hasonló sorsra jutnak. A rendőrség illetékesei inkább fiatal elkövetőket vesznek számításba ilyenkor, mivel ez a fajta bestiális kegyetlenség inkább ilyen korú elkövetőkre, s az ő „leleményükre” vall. Emlékeztet, hogy Debrecenben a Petőfi téren is történt hasonló, gyújtogatásos bűncselekmény hajléktalan ellen, az 1990-es évek elején, télen, s a rendőrség ott is fiatal elkövetőket sejtett a háttérben.

Testi épség, egészség elleni bűncselekmények

A hajléktalanok gyakran tréfálkozások tárgyának látszanak az italozók szemében.

2000. február 22-én éjjel előtt különös eset történt a tapolcai Malomtónál.¹⁹ A mínusz 3 fokos hidegben a tavat körbevevő házak lakói békésen aludtak, amikor két hajléktalan segítségért kiáltott a jeges vízben. Az eset körülményeiről Kiss József hadnagy, a Tapolcai Rendőrkapitányság vizsgálótisztje számolt be.

Az előzmények az Aranykagyló nevű intézményben kezdődtek, ahol D. Lajos és Zs. Vince italoztak. Már jócskán fogyasztottak a sörből és a gyümölcsvodkából, amikor csatlakozott hozzájuk Ny. József hajléktalan. Elpanaszolta nekik, hogy két sorstársa kitérte őt éjszakai szállásáról, bántalmazták, sőt, a pénzét is elvették. Az italozók idővel a segítségüket ajánlották fel neki, s elindultak számon kérni a sérelmeket. T. Kálmán és

18 www.origo/index, 2002. február 15-ei közlés

19 Zsaru Magazin, 2000/12. szám, pp. 2–3.

TANULMÁNYOK

L. Imre azon az éjszakán egy belvárosi tömbház pincéjében, szegényes körülmények között merült álomba, mindketten hajléktalanok. Arra ébredtek, hogy egy hangoskodó társaság közeledik vackuk felé, s egyikükben Ny. Józsefet ismerték fel. A támadók a pénzt követelték tőlük, s közben rugdosták, pofozták őket, elvették szerény értékeiket. A rablás és a verés azonban nem volt elég a társaságnak, hanem arra kényszerítették a szerencsétleneket, hogy vetkőzzenek le, s vegyenek „úszóleckét” a vízben. Egyiküket, T. Kálmánt belökték a vízbe, L. Imrének szerencséje volt, mert a túlsó parton menedéket talált az elegáns Gabriella Szálló éjszakai portársa emberségének köszönhetően. Ő értesítette a rendőrséget is, miután törölközővel látta el, s a radiátor mellé állította őt, így próbált segíteni a vacogó, meztelen férfin. A rendőrök és a tűzoltók éjjel után értek a helyszínre. T. Kálmán a tó közepén lévő szökőkút kör alakú betongyűrűjébe próbált kapaszkodni. A haja időközben merő jég lett. A támadók cselekményének súlyát tovább növeli, hogy T. Kálmánnak a verés következtében bordája tört, s légmellet kapott, orvosi kezelésre szorult. A tettesek elismerték tettüket, de a felelősséget egymásra hárítják, így tisztázandó, hogy kitől eredt a megleckéztetés e különös formájának ötlete. D. Lajos előzetes fogva tartása alatt bocsánatot kért a hajléktalantól az elszenvedett miatt.

Kitekintés a koldusmaffiára

Napjainkban sokakat foglalkoztat a koldusmaffia kérdésköre: van-e egyáltalán, hol és hogyan működik, kik mozgatják? Hazánkat a környező országok közt sokan tartják a koldusok paradicsomának. Ebben lehet némi igazság, hiszen a legforgalmasabb helyeket szinte ellepik a kéregető, muzsikáló nők, férfiak, gyerekek, idősek, fiatalok, betegek, egészségesnek tűnők. Ezzel a jelenséggel a legjövendőbb helyeken a bűnözés is gyakran együtt jár, hiszen a frekventált helynek²⁰ értéke van. A koldusmaffia működését jól példázza G. Ioan története.

G. Ioan Erdélyben született, s kétkezi munkával tartotta fenn magát, amíg egészsége ezt lehetővé tette. *Lábát* azonban érszűkület miatt *többől amputálni* kellett. Idővel megismerkedett egy nála jóval fiatalabb nővel, aki megígérte, hogy a férfi útlevelének költségeit is állja, s nem kér semmit a szállásért, utazásért, élelemért. Ígéretéhez híven legközelebbi találkozásukkor átadta G.-nek az útlevelét, s végül leitatta, így az csak fővárosunk területén tért magához, egy vonaton. Innen egy rákospalotai rozszant családi házba vezetett útjuk, ahol C. Enikő, a segítőkész asszonyság G. Ioantól rögtön *elvette útlevelét, és tolókcóját*. Reggel hat órakor a férfit kitétek a Keleti pályaudvaron, s tolókcóját száz méterre tőle, a szemközti oldalon lévő korláthoz láncolták, megfosztva így a helyzetváltoztatás jogától. C. Enikő sebtében kioktatta a kéregetés művészetére is. A nő kora délután és este, a műszak végén szedte össze a bevételt. Ez két hónapig ment így, a szerencsétlen férfi étlen-szomjan végezte munkáját, s tíz-húszezer forintot gyűjtött össze naponta. Ha kevesebbet adott át őrizőinek, megverték. Az oszlophoz láncolt tolókcóra végül egy rend-

²⁰ Zsaru Magazin, 1999/30. szám, pp. 10–11.

őrjárőr lett figyelmes, a banda kéthónapnyi tevékenysége után így sikerült elfogni végül az elkövetőket.

A fővárosi koldusok közt sok a *gyerek*. Sokan közülük a délkeleti szomszéd országokból érkeztek, de jó néhányuk hazánk elmaradt régióiban látta meg a napvilágot.²¹ A gyerekek mögött a legtöbb esetben ott állnak a felnőttek is, akik a kicsik kalandvágát kihasználva kényszerítik őket a koldulásra.

A koldusmaffia hazánkban is jelen van tehát, de felderítése a sértettek félelme, rászorultsága miatt, kevés kivételtől eltekintve szinte lehetetlen.²² A koldulásra kényszerítetteknek ez némi megélhetést is jelent, a külföldiek pedig iratok nélkül el se menekülhetnek, nem is beszélve arról, hogy kitoloncolásuk esetén hazájukban sokszor ennél jóval mostohább körülmények közt élnek.

Tény az is, hogy a kolduló fedél nélküliek túlnyomó többsége nem tagja szerveződéseknek: amit összeszednek, azt saját maguk használják fel. Sok hajléktalan pedig nem adja a fejét koldulásra, nem alázkodik meg.

Vagyon elleni bűncselekmények

A hajléktalanok ellen gyakran követnek el lopást is, hiszen ők a szabadban alszanak, s takaróikba szorosan beburkolózva, esetleg alkoholos mámorban úszva nem észlelik, mi történik körülöttük. Az is igaz azonban, hogy a lopások sok esetben az irataikra irányulnak, hiszen tőlük aligha lehetne nagy értékeket zsákmányolni. Ez az oka többek között annak, hogy sok hajléktalannak nincs személyazonosításra alkalmas irata. Sokan ugyanis nem érzik szükségét ezek pótlásának, holott a különböző hajléktalanok számára fenntartott intézmények ehhez segítséget nyújtanának.²³ A hajléktalan igazolványnak pedig az a hiányossága, hogy lévén arckép nélküli igazolvány, így mások által is könnyen felhasználható.

A személyazonosításra alkalmas iratok hiánya gyakran úgy derül ki, hogy azokkal visszaélnék, s beidézik azt, akit ily módon elkövetőnek vélnék.

Mihály kálváriája sok szempontból tanulságos.²⁴ A második világháború idején született Budán, szerető környezetben, *értelmiségi családban* nőtt fel. Anyja zongoratanárnő, Mihály tőle örökölte a zene iránti szeretetét. Zenész lett. Később alkoholistává vált, ráadásul nemsokára hivatalosan meghalt, ugyanis a hajléktalan igazolványát egy halottnál találták meg. Az történt, hogy amikor hivatalosan is hajléktalanná vált, ellátták őt az arckép nélküli hajléktalan igazolvánnyal. Ezt azonban egy napon nem találta. Később az igazolvány egy hajléktalan társának zsebéből került elő, akit holtan találtak a Bem rakparton. A férfit Mihály adataival temették el, így Mihály hivatalosan halott volt, bár ő nem tudott erről. Közben örökölt egy kisebb összeget, amiből vásárolhatott volna magának

21 Zsaru Magazin, 1998/14. szám, pp. 34–35.

22 Zsaru Magazin, 2001/13. szám, pp. 44–45. és 1997/51–52. szám, pp. 42–43.

23 A Re-Fo-Mix Kht. munkatársainak közlése szerint

24 Zsaru Magazin, 1995/13. szám, p. 17. és 2002/13. szám, pp. 4–5.

szintetizátort, szaxofont, egyéb kellékeket. A hagyatéki tárgyaláson derült ki, hogy hivatalosan halott. Annak bizonyítása azonban, hogy nem halott, elég körülményesen zajlott, s a lakásával kapcsolatos ügyintézés is szinte lehetetlenné tette. Végül megkapta az örökségét, ha a lakását nem is. Dolgozni kezdett a Balatonnál, egy vállalkozó alkalmazásában. Kenyéradója ígérete ellenére nem fizette Mihály szállásköltségeit, ezért annak kötelezvényt kellett aláírnia a szállásért cserébe. Amikor pedig Mihály két napra felutazott a fővárosba, hogy utána járjon annak, előző helyén alkalmazták-e majd a télen, a vállalkozó eltűnt. A visszatérő Mihály a felszerelését sem találta. Ismét nincstelen lett. A vállalkozót hiába kereste. Hajléktalanszállóra került, szobát kapott, negyedmagával. Nem iszik, ápolt, művelt. Heti hétszáz forintot keres, egy hirdetési újságnál. Kéthavonta segélyt kap. Időközben kialakult tüdőbetegségét gondosan kezeli gyógyszerekkel, s nem fertőz.

Mihály történetének bemutatását fontosnak tartottuk, hiszen nagyon sok, más szempontból is tanulságos:

- rendezett családból származó, művelt emberek is válhatnak hajléktalanná
- az alkohol sok mindent elronthat, de lehet harcolni ellene (mások is szeretik az italt, még sincsenek az utcán)
- nem igaz, hogy a fedél nélküliek eleve nem akarnak dolgozni, vagy azért kerültek az utcára, mert nem tetszett nekik a munka.

A fedél nélküliek a guberálással nem kis veszéllyel járó munkát végeznek, amely az egészségre is ártalmas lehet, ugyanis nagy a fertőzésveszély, s előfordul, hogy vegyi anyagot tartalmazó csomagot találnak.

Az, hogy Mihálynak a munkaadója nem fizette ki a keresetét és elvitte a felszerelését, más sorstársaival is megesett. Sokan vállalnak *béresmunkát* tanyákon (víkendmajorokon), akiket később nem fizetnek ki, elkergetnek, holott hónapokig, évekig robotoltak.²⁵ Ezeknek a cselekményeknek a bebizonyítása azonban rendkívül nehéz, mivel eleve nem tesznek a károsultak feljelentést, s alkalmazásuk túlnyomórészt nem egészen legálisan történik.

A következő eset annak a téves elképzelésnek a megcáfolására is szolgálhat, hogy a hajléktalan emberek nem dolgoznak, csak a társadalom segítségére várnak, s azért kerültek az utcára, mert dolgozni nem is akarnak.

Bár az a következtetés is levonható belőle, hogy egy utcán élőknek talán addig jobb, amíg nincs olyan java, amit elveszíthet.

P. L.-né *darukezelőként* dolgozott egy hengerműben az eset történetkor.²⁶ Fizetésnap volt, s a munkájáért 60 ezer forintnyi járandóságot kapott. Mivel éppen szabadságon volt, bement a fizetéséért a gyárba, ezen a novemberi napon. A pénzből rendezte néhány adósságát, majd két hajléktalan társával vásároltak néhány dolgot. Mivel az éjszakákat a pest-lőrinci vasútállomáson vészeli át az asszony, így a hideg ellen vásároltak némi bort, sört egy éjjel-nappaliban, s egy közeli lépcsőn ülve békésen iszogatni kezdtek.

K. A. és T. P. I. szintén ebben a boltban vásároltak, s miután kijöttek

25 A Re-Fo-Mix Kht. munkatársaival elmondása alapján

26 Zsaru Magazin, 2001/50. szám, p. 25.

onnan, a csendesen iszogató társasághoz léptek. Az agresszív K. A. a hajléktalanoktól pénzt és italt követelt, majd a nyomaték kedvéért a tiltakozni próbáló M. I.-t, az egyik hajléktalant, pofon is vágta. A kötözködők végül P. L.-né maradék pénzével (36 900 forint) és M. I. karójával távoztak. A sértettek nagyon megijedtek, segítséget kértek a járókelőktől, de csak egy fiatal férfi próbált segíteni, amíg M. I. őt is el nem ijesztette, agresszív viselkedésével. K. A.-hoz és társához ez előbbi bátyja csatlakozott a villamosnál, mert öccsétől lakásuk kulcsát akarta elkérni, hogy hazamehessen. A csapat tagjai a zsákmányból cigarettát és sört vettek, majd a villamossal a Határ út irányába távoztak.

Az egyik megtámadott mindeközben értesítette a rendőrséget, akik P. L.-nével együtt az elkövetők felkutatására indultak. Valószínűnek látszott, hogy az elkövetők a villamoson vannak. A rendőrök tehát leállították a villamost, s előállították őket, amit a villamos utazóközönsége vastapssal jutalmazott.

K. A. bátyjáról hamarosan kiderült, hogy csak véletlenül csapódott a társasághoz, viszont öccse zoknijából és zsebéből előkerült az elvett pénz nagyobb része. M. I. óráját azonban nem sikerült megtalálni. K. A. azt állította, hogy nem tudta pontosan, mennyi pénzt is szerzett, nem volt ideje megszámolni, egyszerűen csak elvette, mert kellett neki. A két támadó munkanélküli, s már ittasak voltak, amikor nekitámadtak a hajléktalanoknak. Az ital felbátorította őket. Bár K. A. – szemben társával, aki már volt büntetve garázdaságért, rablásért – büntetlen előéletű, ketőjük közül ő az erőszakosabb, ő volt az értelmi szerzője e büntetnek, s vitte bele jámborabb társát annak elkövetésébe.

Összefoglalva elmondható, hogy a hajléktalanok sérelmére elkövetett bűncselekményeknél az elkövetők az esetek többségében azért követik el a cselekményeket, mert a legyengült emberek könnyű prédának tűnnek, s valóban sokkal kevesebb ellenállásra képesek, mint egy egészséges, jobb körülmények közt élő ember. Az elkövetők sokszor csak unalomúzésből, szórakozásból kötnek bele az utcán élőkbe, esetleg elfojtott brutalitásukat, a társadalomtól, környezetüktől elszennvedett vélt vagy valós sérelmeiket kívánják megtorolni ezeken az embereken. Igazi, személyes ok csak ritka esetekben fordul elő. Sok a fiatal, fiatal felnőtt elkövető köztük, akik erejük fitogtatásául háborgatják a hajléktalanokat. Az anyagi haszonszerzés nem számottevő, hiszen az utcán élők nem birtokolnak jelentős anyagi javakat, egyik napról a másikra élnek. Az ellenük irányuló bűncselekményeket sok esetben kukázás, guberálás közben követik el ellenük, vagy akkor, amikor alszanak. A „milliomos csövesként” emlegetett A. Istvának váratlan szerencséje lett a végzete: róla a gyilkosai megtudták, hogy lett némi pénze. Úgy tűnik, az utcán még jobb módúnak sem tanácsos lenni, hiszen szemét szúr, ha valakinek több van, mint volt, ilyen nyílt területen nehezebb elrejtőzni.

A hajlék nélküliek elleni bűncselekményeknek magas a látenciája is, mivel ezek az emberek elég pesszimistán viszonyulnak az igazságszolgáltatáshoz.²⁷ Ebben a körben is érvényesül az a jelenség, hogy általában a nagyobb jelentőségű, súlyosabb bűncselekmények jutnak a hatóságok tudomására. A hajléktalanok sérelmére elkövetett bűncselekmények ese-

27 Gombóc Gyula: Hajléktalanok és bűnözés, Belügyi Szemle, 2000/11. szám, p. 103.

tében az is elmondható, hogy ezeknek a látenciája nagyobb, mint a többi területen. Nagyon sok esetben egyáltalán nem tesznek bejelentést, ha megverik őket, egyfajta egykedvűséggel veszik tudomásul az ellenük irányuló támadásokat, s mondásuk szerint ők majd kezelik azokat. A bűncselekmények egy elég magas hányadáról csak olyan hivataloknak, személyeknek számolnak be, akikről úgy tapasztalták, hogy jobban odafigyelnek sorsukra, ilyenek például a hajléktalanszállók munkatársai. Eljárást azonban általában ekkor sem akarnak kezdeményezni, amit a velük foglalkozó személyek tudomásul vesznek, így ők sem teszik. Ez különösen a lakásmaffia esetében figyelhető meg, ők kívánják visszaszerezni elbitorolt javaikat, ami persze nem jár eredménnyel. Mivel sokan nem teljesen legálisan dolgoznak (mert a munkába álláshoz lakcím kellene), ezért, amennyiben nem adják ki nekik járandóságukat, nem fordulhatnak bíróság útján a munkáltatójuk ellen, elmaradt jövedelmükért.

Az elkövetők ezeknél a bűncselekményeknél gyakran ismeretlenek maradnak, mivel a kései órákban elkövetett bűncselekményeknek nincsenek tanúik, illetve sok esetben a személyleírás se használható, elnagyolt, nem kellően pontos. A nyomozás az ilyen esetekben széles körben folyik, hosszú időt vesz igénybe, összehasonlítva például a hajléktalanok egymás ellen elkövetett, indulati jellegű okot mutató tetteivel. A félelem is sokszor közrejátszik abban, hogy a bűncselekmények elkövetői büntetlenül maradnak, sokszor mások, nem-hajléktalanok fellépése vet véget egy-egy hosszabb ideje tartó bűncselekmény-sorozatnak.

Tettes vagy áldozat, avagy a hajléktalanok közreműködésével elkövetett csalások

Az utóbbi időben elszaporodtak a hajléktalanok közreműködésével elkövetett csalások. Mivel a hajléktalanoknak nincs sok vesztenivalójuk, néhány ezer forint ellenében rávehető arra, hogy részt vegyenek csalásokban.²⁸ Az ilyen jellegű bűncselekményeknél a kitervelők a kiforratlan jogszabályi hátteret használták–használgák ki, s a szociális, gazdasági gondokkal küzdő, a társadalmi létra alsó helyén elhelyezkedő hajléktalanokat mintegy eszközül felhasználva tesznek szert vagyoni előnyre. Jellemző ezekre a bűncselekményekre, hogy kezdetben minden törvényesnek látszik, elenyésző a lebukás veszélye, általában más bűncselekményekkel, jellemzően közokirat-hamisítással párosulnak. Az eszköznek használtak többnyire tisztában vannak azzal, hogy tettük bűntett, legfeljebb a későbbi következmények kerülnek el a fantáziájukat.

Persze akad köztük olyan is, aki szellemi fogyatékosága miatt valóban nem látja át tettének jelentőségét, megítélését. A felbujtóknak elég egy kisebb összeget (néhány ezer forintot) felajánlaniuk, mert még ez az összeg is több annál, amit egy fedél nélküli üveggyűjtéssel, guberálással, alkalmi munkával megkeres. A közreműködő a megígért és esetleg meg is kapott összegből meglátogathatta a rokonait, kisebb ajándékot vihetett a gyermekeinek, vagy ebből fedezhette alkoholszükségletét. S a felbujtók

²⁸ Uo., p. 110.

sok esetben a vállalkozás sikerének érdekében olyan szállást biztosítottak embereiknek, amiben hosszú idő óta, s hosszú ideig nem lesz része. A hajléktalan rendes, tiszta ruhát kapott, tisztálkodhatott, rendszeresen étkezhetett. Nem csoda hát, ha sokakat rá lehetett venni ezen csalások elkövetésére, amelyek leleplezésekor azonban a fedél nélkülieket ugyan felelősségre vonják, de felbujtójuk sokszor eltűnik, s büntetlen marad. A kár nagy összeget tesz ki ezeknél a bűncselekményeknél, s mivel az ott-hontalanokon nem is lehet behajtani, az értelmi szerző nem kerül elő, a kár meg sem térül. Az igazságszolgáltatás szervei a büntetés kiszabása során általában igyekeznek figyelembe venni azokat a körülményeket, amelyek a hajléktalanokat a bűncselekményekben való részvételre ösztönözték.

A hajléktalanok által hajléktalanok sérelmére elkövetett bűncselekmények nyomozása

A következőkben röviden a hajléktalanok elleni bűncselekményeknek azt a típusát mutatjuk be néhány eseten keresztül, amikor *egymással szemben* követnek el büntetendő cselekményeket. Ez a kategória az eddig bemutatott esetekhez képest több szempontból is eltérést mutat (ezeket az egyes esetek leírása után fogjuk összefoglalni).

Élet elleni bűncselekmények

Sátoraljaiújhelyen, a 37. számú főút torkolatánál, egy már használaton kívüli kőbányában, 1992. október 22-én gyilkosság történt.²⁹ A nyomozás hajléktalanok bejelentésére indult meg, a bejelentést október 22-én délután fél négykor tették meg. A foglalkozás nélküli G. Gyula hajléktalant vérbe fagyva találták, az egykor robbantáskor használt bunkerben lévő vackán. A járőrök természetesen először a bejelentés valóságáról győződtek meg, azután a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Rendőr-főkapitányság helyszínelői és a forró nyomon üldöző csoportja indult meg.

A helyszíni szemlebizottság tagja megállapíthatták, hogy az áldozatot ritka *brutalitással* gyilkolták meg. Elkövetési eszközként kapát, ásót használtak, s az idős ember lábszárán egy nyílt törés is keletkezett. A nyomozás során az elkövető személyét felderítették.

H. László a kihallgatásakor elismerte tettét, s ezt erősítették meg a megtalált véres ruhadarabok és a szakértői vizsgálatok. H. élettársa végig jelen volt a bűncselekmény elkövetésekor, s szemtanúként tett vallomást. Világossá vált, hogy egy *veszekedés torkollott gyilkosságba*. A vita arról szólt, hogy ki hozzon újabb italt, a 21-én már megkezdett ivászat folytatására. H. csak akkor vállalta volna, ha ismét G. fizeti ki az ital árát. G. ezt nem fogadta el, mondván, hogy előző nap is azt a pénzt verték el, amit ő a guberálással szedett össze. A vita egyre hevesebb lett, H. azzal vádolta G.-t, hogy szemet vetett az élettársára, s az ő távollétét

²⁹ Zsaru Magazin, 1992/46. szám, p. 7.

akarja kihasználni tervei kivitelezéséhez. A fiatalabb hajléktalan nekiesett az idősebbnek, minden kezébe kerülő tárggyal ütlegelte, addig, amíg a másik nem mozdult többé. Tette után az elkövetéshez használt csákányt, ásót, kapát elrejtette, majd igyekeztek minden feltűnés nélkül elhagyni a bunkert, s elmenekülni. Mint kiderült, az eltűnésük nem volt tökéletes, s nem volt feltűnés nélküli sem.

Vagyon elleni bűncselekmények

H. László és H. Zoltán testvérek, bár ezt csak 20. életévük betöltése után tudták meg, amikor a pálhalmi büntetés-végrehajtási intézetben együtt töltötték büntetésüket.³⁰ A személyi adataik közti hasonlóság ugyanis feltűnt az egyik nevelőjüknek. Születésük után nem sokkal különválasztották őket, gyerekkorukat különböző *gyermekotthonokban* töltötték, az ország két végében. Pálhalmi találkozásuk óta azonban elválaszthatatlanok, együtt lopnak, csavarognak, s együtt töltik a lebukásukkor rájuk kimért büntetést.

Enyves kezük miatt már sok hajléktalanszállóban a nem kívánatos személyek listájára kerültek, hiszen aki a saját sorstársát meglopja, az a nincstelenek íratlan törvénye szerint nagyobbat vétkezik, mint ha betörne valahová. Mivel dolgozni nem akarnak, de *alacsony végzettségük* miatt nem is igen tudnának, egy kis bandát alapítottak egyikük intézetis barátjával és annak élettársával. Négyüknek van összesen tíz osztálya, s gyerekkoruk óta nem tisztelik a másét. Amit csak lehet, ami elfér a kabátjuk alatt, azt elveszik. Reggelente felkeresik az olyan forgalmasabb élelmiszerboltokat, ahol még nem ismerik őket, és jól bejáratott munkamegosztás alapján dolgoznak. Ha van pénzüik, vásárolnak is, de általában a polcok között, a forgalmat kihasználva csennek el ezt-azt. A reggelit általában villámgyorsan elfogyasztják a kabátjuk rejtékében, így már csak a napi bor- és pálinkamennyiségről kell gondoskodni, s az áruházból egy szatyorban kicsempészni. Ha nem lehet könnyen eldugni a holmit, ketten műbalhét rendeznek, s eközben a többiek kísétnak a boltból, kabátjuk alá rejtve az elemelt dolgokat.

A reggeli akció után az aluljárók következnek. Korábban az utasok is céltáblái voltak a kompániának, újabban azonban inkább a sorstársaikat vették célba. Az öklüket, a lábukat is használják, ha a kiszemelt „célszemély” a szóra nem hallgat. Van olyan kolduló is, aki inkább önként rója le nekik a sarcot, remélve, hogy így elkerülheti az erőszakot, hiszen ha H.-ék nekivadulnak, akkor ott csonttörések is keletkezhetnek. A sértettek pedig, *félve* a megtorlástól nem mernek bejelentést tenni. A rendőrök figyelmét is a vasúti dolgozók hívták fel arra, hogy milyen rettegésben élnek a végállomás fedél nélküli lakói.

Legutóbb egy idős társukat rabolták ki. Az öregecske a volt munkatársaitól kapott négy szatyornyi ruhát, azt cipelte az állomáson. A banda körbevette őt és kikapta kezéből a csomagokat, s amikor segítségért kiáltott, kapott két pofont, és már vitték is tőle a zsákmányt. B. Lóránt és F. Irma azonban éppen belefutott egy rendőrfőőrbe, s némi kérdezőskö-

30 Zsaru Magazin, 1999/22. szám, pp. 28–29.

dés után elmondták, hogy H.-ék a kitervelők, s tudják, hogy most hol lehetnek.

A tolvajokat egyébként öt fővárosi kapitányság illetékesei is keresték, eddig ugyanis lakcím hiányában nem tudták, merre vannak. A hajléktalanszállókat se keresték fel, tudván, hogy sok van a számlájukon. Így havi ötezer forintért kibéreltek egy lakóházhoz tartozó melléképületet, Budafokon. A háziúrnak ruhaneműben, italban, élelmiszerben is fizethettek a nem éppen fejedelmi szállásért, mivel ő sem volt sokkal jobb helyzetben náluk. A testvérek ezt a helyiséget szintén megosztották másokkal, persze nem ingyen, hanem néhány száz forintért. Lakóikkal sem bántak kesztyűs kézzel, gyakran csattant a pofon, s nem egyszer fordult elő az is, hogy a jobb állapotban lévő ruhadarabokat elvették tőlük, kiscserélvén a saját, viseltes dolgaikra.

Elfogásukkor éppen az idős embertől zsákmányolt ruhákat próbálgatták, de a rendőröknek adott válaszaik szerint a délelőtt történekről természetesen nem tudtak semmit.

Félszemű, Recsegő, Csillagszemű és Botos hajléktalanok, a XII. kerületben élnek.³¹

Egy alkalommal a magukhoz vett *alkoholtól* némileg fátyolos szemekkel nézelődtek éppen egy padon, amikor arra lettek figyelmesek, hogy a szomszéd padon ülő, hajlék nélküli társaik pénzt számolgatnak. Félszemű utána akart nézni a dolognak, s hogy pontosabb információt szerezzen, meg is indult a szomszédok felé. Jobb ötlet, haditerv híján a hozzá legközelebb ülő férfit leütötte, a következőt megpofozta és megrugdosta. A harmadik ember, látva társai sorsát, önként megvált a pénztől, amit egyébként kölcsön kapott. Ekkorra Félszemű társai is odaértek, s elindultak megünnepelni társuk hirtelen meggazdagodását. Útjuk egy italozóba vezetett. A megvert társaság tagjai szintén egy kis ivászattal igyekeztek feledtetni vereségüket. Vértől fejű társuk azonban a pad alatt próbálta kialudni mámorát.

Másnap, tisztább fejfeljelentést tett a sértett, s a vizsgálati alosztályra hárult az a feladat, hogy felderítse a történeteket. Az érintettek érdemben nem tudtak segíteni, mivel mindannyian másként emlékeztek a történetekre. Ez jórészt alkoholos állapotuknak tudható be: nem tagadnak, de a részletek homályosak maradnak. Az biztos, hogy egyikük 5000 Ft kölcsönt kapott, amit egy másik erőszakkal elvett, s az erőszakot bizonyítja, hogy egy embernek másnap össze kellett varrni a fejét. Ez a személy ezután eltűnt. A nyomozók egyébként gyorsan haladtak: a támadó társaságot, Recsegő kivételével már aznap este elfogták egy kocsmában. Recsegő pedig – aki nevét mély hangjáról kapta – másnap reggel került elő, zsebében egy idézéssel, lábán egy betörésből származó csizmával.

Félszemű az előzetes letartóztatásukról döntő tárgyaláson elmondta, hogy nem tudja, mennyi pénzt zsákmányolt, csak azt tudja, hogy a kocsmából kijövet a zsebében a személyi igazolványa volt, és 4200 forint. Elismerte, hogy elvette a pénzt, és megverte a két embert, de tettét nem tartja rablásnak, mivel neki kellett az a pénz. Az egyik sértett szerint azonban Félszeműnek sosem volt személyije – vélhetően azt is mástól szerezte.

31 Zsaru Magazin, 2002/15. szám, p. 43.

TANULMÁNYOK

A bíróság csoportosan elkövetett rablás miatt előzetes letartóztatásba helyezte a csapatot.

A leírt esetekből is látszik, hogy a fedél nélküliek közti konfliktusok sokszor az alkohol hatására vezethetők vissza. Ezekről eltér az alábbi eset.

M. I. hajléktalan 5000 forint nyugdíját akarta felvenni a postán.³² Dél volt. M. I.-vel azonban azt közölte az alkalmazott, hogy reggel egy általa meghatalmazott személy már felvette a pénzét. Az elképedt férfi elmesélte esetét a rendőröknek, akik kapcsolatba léptek a Kiscelli úti posta vezetőivel, s megkérték őket, hogy legközelebb körültekintőbben járjanak el a hasonló esetekben, és figyeljenek a meghatalmazással érkezőkre. A nyomozók pedig vártak a következő hamis papírok felbukkanására. Tíz nap múlva meg is lett a jutalma a várakozásuknak. Egy férfi jelent meg, hogy meghatalmazással pénzt vegyen fel a postán ezúttal egy másik személy számára. A postai alkalmazottnak feltűnt, hogy ez és az előző meghatalmazás rendkívül hasonlóak, riasztotta hát a rendőröket. A csalót, B. Csaba hajléktalant lefűlelték. A tettes már többször volt büntetve vagyon elleni bűncselekmények miatt, illetve áruházi lopásért. Első kihallgatásakor 13 ilyen jellegű csalásról számolt be. Csepelen, Óbudán és a Józsefvárosban tevékenykedett. A férfi hajléktalanszállón lakik, s rendszeresen összegyűjtötte a hirdetőtáblára kifüggesztett postai értesítőket, melyek alapján saját nevére készített meghatalmazásokat, fiktív tanúkkal. Nemcsak nyugdíjakat, hanem egyéb okból folyósított juttatásokat is felvett társai helyett. B.-nek segítőtársa is akadt S. Róbert személyében, akinek a közreműködésére azért volt szüksége, hogy a postán megjegyzzék B. arcát, túl gyakori felbukkanásai miatt.

A gyanúsított elmondta, hogy ő 11 éves volt, amikor édesanyja meghalt, s nővérével együtt került állami gondozásba. Szakmát tanult, gáz-, víz- és fűtésszerelő szakmával rendelkezik. 18 évesen, mint annyi sok más állami gondozottnak, el kellett hagynia az otthont, s kikerült az utcára. Különböző hajléktalanszállókon él, alkalmi munkából, illetve annak hiányában lopásból tartja fenn magát. A csalásokat állítása szerint azért követte el, mert le akart érettségizni, s bár az oktatás ingyenes, a tankönyvek megvételéhez azért pénz kell. Egy-egy alkalommal általában néhány ezer forintot tudott szerezni, csak egyszer volt hetvenezer forint a zsákmány.

A Kiscelli úti nagyposta vezetője szerint a meghatalmazási rendszer hibája is az, hogy ilyesmi megtörténhetnek. Ugyanis a pénz felvételéhez elég egy két tanú aláírásával ellátott meghatalmazás és a postai értesítő bemutatása.

Összefoglalásként megállapítható, hogy a hajléktalanok az egymás elleni bűncselekményeket sokszor indulatból (pl. féltékenység), gondatlanságból követik el. Jellemző, hogy nagyon sok esetben az elkövető, vagy maga a sértett is alkoholos befolyásoltság alatt állt. Ezek az ismérvek általában a súlyosabb megítélésű (például emberölés) bűncselekményeknél jellemzőek. Az alkoholizmus ennél a társadalmi csoportnál szinte az életformával járó kísérőjelenség, egyfajta menekülés a kilátástalan jövő elől. Ugyanakkor azt sem árt látni, hogy az italozó helyek egyfajta menedéket is nyúj-

³² Zsaru Magazin, 2001/40. szám, p. 56.

tanak a hideg ellen számukra, hiszen itt van társaság, fűtés, mosdóhelyiség, tehát olyan adottságokat találnak, amelyekre minden embernek szüksége van. Sajnos a fedél nélküliek többségének csak ezeken a helyeken adatik ez meg, mivel a különböző menhelyek nem tudják többségüket befogadni, férőhely hiányában. A kimutatások szerint bűncselekményeket akár egymás, akár más sérelmére általában olyanok követnek el, akik már *hajléktalanná válásuk előtt is voltak büntetve*.³³ A társtettesként fellépő nők száma elég magas, ami annak tudható be, hogy a fedél nélküli nők nem egyedül, vagy női csoportokban élnek, hanem egy férfi társhoz szegődnek, s így, együtt vesznek részt az esetleges elkövetésekben. Az egymás sérelmére elkövetett bűncselekmények esetében is *magas a látencia*, az önbíráskodásról, testi sértésről, rablásról, kifosztásról, erőszakos közöszlészről csak ritkán számolnak be a hatóságoknak. Inkább a hajléktalanokat gondozó intézmények dolgozóinak említik meg ezeket a körülményeket, s ekkor sem kezdeményezik az ezekben való eljárást. A látencia magyarázója az elkövetőtől való félelem is, hiszen az elkövető könnyen megtalálhatja újra az áldozatát. Amennyiben a hatóságnak valamilyen, hajléktalan elleni bűncselekmény a tudomására jut, az első verzió szerint sorstársai közt kell keresni az elkövetőt. Ez nem is olyan egyszerű feladat, mivel nincs állandó tartózkodási helyük, s azon személyek, akik információval rendelkeznek róluk, szintén mozgásban vannak. Ez a probléma elsősorban a fővárosban jelentős. Gondot okoz az is, hogy egymásnak gyakran csak *becenevét, vagy a gúnyneveiket* ismerik, ami megnehezíti a kutatást. Ugyanakkor segíti a felderítést, hogy az ittas állapotban elkövetett bűncselekmények, főleg az emberölések, halált okozó testi sértések során az elkövető esetleg nem is gondolja, hogy tette milyen következményekhez vezetett, ezért nem változtat szokásain, s így rövid időn belül el lehet fogni. Általában az emberölésnél az elkövető, elkövetők néhány napon belül a hatóság kezére kerülnek, ekkor ugyanis a hajléktalantársak is fokozottabban működnek együtt a hatósággal, mint egy egyszerű, kisebb súlyú deliktumnál. Ilyenkor a menekülés, az elrejtőzés a csekély anyagi lehetőségek, és a mozgásterüket alkotó, szűk személyi kör miatt jóval nehezebb, mint egy nem-hajléktalan elkövetőnek. A hajlék nélküliek által elkövetett cselekményeknél a *vagyon elleni vétségek száma a kimagasló*, ezek sokszor a szabálysértési érték alatt vannak, s gyakran ezért sem jelentik be ezeket.

Összegzés, tendenciák, jövőképek

A hajléktalanok száma egyes becslések szerint *30–35 ezerre* tehető, de vannak, akik szerint ez a szám eléri az *50 ezret*.³⁴ A hajléktalanoknak csaknem a fele a fővárosban él. Jelenleg többségük egyedülálló, de aggasztó jelek arra engednek következtetni, hogy ha nem következik be valamilyen változás, egyre több és több család kerül az utcára, mivel lakásuk fenntartásának költségeit nem képesek fizetni (ők a potenciális hajléktalanok). A hajléktalanná válás *megelőzése* érdekében pedig a bérlakások

33 Gombócz Gyula: Hajléktalanok és bűnözés, Belügyi Szemle, 2000/11. szám, pp. 102–105.

34 Uo. p. 98. valamint 168 óra, XIV. évfolyam, 48. szám, p. 29.

lakóit, albérlőit fokozottabban védő törvényekre lenne szükség, jelenleg ugyanis nincs kellően körülbástyázva ez a jogterület. A hajléktalanok elleni és az általuk végrehajtott bűncselekmények számának csökkenését szintén a megelőzéssel lehetne elérni. A hajléktalanság kezeléséhez megfelelő szállás, tisztálkodási, ételmezési lehetőséget kellene biztosítani, hiszen a hajléktalanok által elkövetett bűncselekmények háromnegyed részét a vagyon elleni deliktumok teszik ki. Bűncselekményeikkel általában megélhetésüket próbálják biztosítani, s ezért gyakran ingatlanokat törnek fel, hogy legyen hol aludniuk. Fontos lenne, hogy fokozottabban bevonják őket a közmunkába, ahol is munkájukért olyan jövedelmet kapnának, amellyel fedezni tudnák ételmezésüket, s olcsó, de megfelelő szálláslehetőségekhez jutnának. Ily módon le lehetne őket kötni, éreznék, hogy ők is hasznos tagjai a társadalomnak, s nem erősödne tovább az a szemléletet, hogy a társadalom ellenszolgáltatás nélkül tartja el őket. A társadalom más tagjainak is differenciáltabb álláspontja alakulna ki róluk, nem mélyítené a már meglévő ellentéteket, a sztereotípiákat velük szemben. Szükség lenne a hajlék nélküliek *megfelelőbb tájékoztatására* is a szállás-, és esetleges munkalehetőségekről, mivel sokuk e téren nem rendelkezik kellő információval. A *munkaügyi ellátás* terén is reformokra van szükség, hogy ne legyenek kiszolgáltatva az alkalmi munkaadók kényének, s ne alakuljon ki bennük az a tudat, hogy csak a bűnözéssel élhetik túl ezt a helyzetet. A rendőri, polgári szervek, önkormányzatok és a hajléktalanokról gondoskodó szervek *fokozottabb együttműködése* is kívánatos. A probléma kezeléséhez a mentőszolgálat, kórházak nagyobb toleranciája is szükséges, hogy ne zárkózzanak el csupán azért, mert a hajléktalan nem éppen jól ápolt személy. Tény, hogy a fedél nélküliek közt olyan ritka *betegségek, fertőzések* is előfordulnak, melyekről az orvosok azt hitték, hogy mára már nem is léteznek.³⁵ Ezeknek az emberek az ellátása azonban nem hárítható át arra a néhány intézményre, szervezetre, amelyek kifejezetten velük foglalkoznak. Legalábbis a mai ellátás mellett egyelőre nem. A problémát *integráltan* kellene kezelni, a hajléktalan-ellátást *differenciálttá* kéne tenni.³⁶ Jelenleg a hajléktalangondozás hetven százalékát civil szervezetek végzik, az állami normatíva nem fedezi a szükségleteiket. Öröndetes hír, hogy a közelmúltban nyitotta meg kapuit az első *magántulajdonú épületben* működő hajléktalanszálló, a Ferencvárosban.³⁷ A házat tulajdonosa egyéves használatra, ingyenesen ajánlotta fel a fővárosi önkormányzatnak. Remélni lehet, hogy ennek a kezdeményezésnek követői is akadnak, s központi szinten is felhívja a figyelmet a hajléktalan-ellátás mielőbbi reformjának szükségességére.

Mindezen problémákat nem lehet néhány lépéssel megoldani, de valamikor végre igazán, szakértők szerint egészen az *alapkotól* el kellene kezdeni, mert a hajléktalanságot mint jelenséget, sajnos, nem lehet letagadni.

S szembe kell nézni azzal a ténnyel, hogy mi magunk csupán szerencsésebbek vagyunk, nem feltétlenül érdemesebbek.

35 Zsaru Magazin, 2001/50. szám, pp. 52–53. és 1999/6. szám, pp. 8–9.

36 168 óra, XI. évfolyam, 48. szám, pp. 28–29.

37 Mai Nap, 2003. január 15-ei szám, pp. 12–13.

Felhasznált irodalom

- Dr. Bíró Gyula (2001): *Kriminalisztika*, Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Czippán György (1980): *Csővesből lesz-e a bűnöző?*, *Belügyi Szemle*, 11. szám, pp. 74–76.
- Dobos Katalin (2000): *A Debreceni Hajléktalanok Rehabilitációs Intézményeinek bemutatása és a hajléktalanok foglalkoztatása (szakdolgozat)*, Debreceni Egyetem.
- Gombócz Gyula (2000): *Hajléktalanok és bűnözés*, *Belügyi Szemle*, 11. szám, pp. 98–121.
- Gyurkó László (1981): *Csővesek?*, *Belügyi Szemle*, 1. szám, pp. 76–78.
- Király Sándor (1981): *Még egyszer a csöveségről*, *Belügyi Szemle*, 2. szám, pp. 77–78.
- Magyar Értelmező Kéziszótár, I. kötet A–Ly (1985), Akadémia Kiadó, Budapest.
- Nagy Ferenc–Tokaji Géza (1998): *A magyar büntetőjog általános része*, Korona Kiadó, Budapest.
- Sári Mónika (2002): *A lakásmaffia-jelenség*, *Belügyi Szemle*, 5. szám, pp. 65–73.
- Tátrai Miklós (1981): *Nem bűnözők a csövesek, de...*, *Belügyi Szemle*, 4. szám, pp. 72–74.
- Dr. Teiszl István–Kumbor Tibor (1997): *A hajléktalanság szociológiai és kriminológiai kérdései – Csongrád megyei hajléktalanok*, *Belügyi Szemle*, 2. szám, pp. 50–60.
- Tóth Sándor (2001): *Lakáscsalás-lakásmaffia*, *Belügyi Szemle*, 4–5. szám, pp. 61–67.
- Varga László (1981): *A csövesek világáról*, *Belügyi Szemle*, 3. szám, pp. 61–64.

NAPILAPOK, FOLYÓIRATOK, ELEKTRONIKUS SAJTÓ

- www.origo/Index, 2002. február 15.
- 168 óra, közéleti hetilap, XIV. évfolyam, 48. szám
- Mai Nap, Független képes hírlap, 2003. január 15-ei szám
- Zsaru Rendőrségi Magazin, az Országos Rendőr-főkapitányság képes hetilapja 1992–2002. évi számai